

II. Lajos portréja az augsburgi Weberhausban*

Galavics Géza emlékére

II. Lajos 16. századi megítélése

A mohácsi csatában fiatalon elhunyt II. Lajos (1506–1526) megítélése életében ambivalens volt. Meglehetősen negatív képet festett a fiatal király jelleméről az 1515-ös Habsburg–Jagelló kettős eljegyzés megszervezésében is fontos szerepet játszó Krzysztof Szydłowiecki (1467 k.–1532) lengyel kancellár a II. Lajos és sógora, I. Ferdinánd (1503–1564) részvételével rendezett, 1523. október 16. és december 16. között megtartott bécsiújhelyi és pozsonyi konferencia eseményeit megörökítő naplójában.¹ Egyes kortársak erős, a hadi gyakorlatokban ügyes daliaként írták le,² míg mások erkölcstelen életet élő, elpuhult, gyenge szervezetű kamaszként jelenítették meg, vagy azt hangsúlyozták, hogy jeles tulajdonságait nem tudta kibontakoztatni léha, csak a szórakozást, mulatozást kedvelő környezete (házasságkötése után a felesége) miatt.³

II. Lajos kortárs megítélésének ellentmondásosságához hozzájárulhatott az a fokozott figyelem is, amely a korban a gyermekkirályok – II. Lajos mellett például unokatestvére, II. Zsigmond Ágost (1520–1572) lengyel király – oktatását, nevelését kísérte. A fejedelmi ifjak

nevelésével kapcsolatos elvárás volt – részben a felnőtt viselkedési minták és erények befogadásának és gyakorlásának elérésével – fegyelmezésük, megkeményítésük is. Ha környezetük úgy vélte, hogy nem tudnak felérni a felnőttektől elvárt férfias viselkedési mintához, elnöiesedéssel, könnyelműséggel, lustasággal, gyávasággal vádolták őket. A 16. század elején a két ifjú Jagelló–király nevelésének körülményeit, problémáit *Oratiók*, hivatalos levelek, követi jelentések, naplók és krónikák tárgyalták, bírálták, s alkalmanként össze is hasonlították. A politikai elit egyes képviselőiben mindkét királyi gyermek nevelése elégedetlenséget és aggodalmat váltott ki, ami II. Lajos esetében oda vezetett, hogy helytelen neveléséből fakadó állítólagos rossz magatartása miatt néhányan őt hibáztatták az országot ért csapásokért.⁴

II. Lajos váratlan halála után ugyanakkor hamar megkezdődött a hazájáért életét áldozó, már a csata előtt tudatosan mártírhálálra készülő fiatal hős képének kialakítása, illetve kanonizálása.⁵ A csatában részt vevő Brodaries Istvánnak (1480 k.–1539) az eseményeket bemutató, kiemelkedő forrásértékű leírása tárgyilagos hangvételétől elüt az a két dicsőítő verssor, amellyel a

* A tanulmány az NKFIH 138702. számú, Az 1526. évi mohácsi csata 16–19. századi képzőművészeti recepciója című pályázata és a bécsi Collegium Hungaricum támogatásával készült.

1 Krzysztof Szydłowiecki 2004. 222–223, 227–228.

2 E. Kovács Péter: Ferdinánd főherceg és Magyarország (1521–1526). *Történelmi Szemle*, 45. 2003. 1–2. sz. 28–30; Krzysztof Szydłowiecki 2004. 274–319; Orsolya RÉTHELYI: Jagiellonian–Habsburg Marriage Policy and Cultural Transfer. The Question of Households and Court Ordinances. In: *Das Wiener Fürstentreffen von 1515. Beiträge zur Geschichte der Habsburgisch–Jagiellonischen Doppelvermählung*. Hg. von Bogusław DYBAŚ–István TRINGLI. Budapest, Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences, 2019. 360–367.

3 Krzysztof Szydłowiecki 2004. 22, 274–319.

4 B. SZABÓ János: II. Lajos király a mohácsi csatában. In: *„Nekünk mégis Mohács kell...”* 2016. 58.

5 JÁSZAV Magda: *A kereszténység védőbástyája olasz szemmel. Olasz kortárs írók a XV–XVIII. századi Magyarországról*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996. 98–99.

6 Karolina MROZIEWICZ: Moulding the Royal Body: Public Discussion about the Upbringing of the Last Jagiellon Child-Kings. In: *The Anatomy of Political Bodies*. Conference Booklet. 17. 04. 2015. – 18. 04. 2015. Warsaw, Faculty of „Artes Liberales” University of Warsaw, 2015. 44–46.

7 BÁRÁNY 2013. 368–370; KASZA Péter: Egy elveszett kiadás nyomában. Brodaries István Históriajának első kiadásáról. / On the Track of a Lost Edition. On the First Edition of Stephanus Brodericus’ Historia. In: *Clio inter arma. Tanulmányok a 16–18. századi magyarországi történetírásról*. (Magyar történelmi emlékek. Értekezések.) Szerk. Tóth Gergely. Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2015. 61.

királyt – a csatamezőn elfoglalt helyének ismertetésekor – jellemezte: „Szelleme, külseje, virtusa istenséget idéző, / Népe reménye, a trónus dísze, ha sorsa akarja.”⁸

Valószínűsíthető, hogy a menekülés közben elhunyt király holttestének megtalálásában részt vevő Sárffy Ferenc győri várkapitány beszámolójának sokat vitatott részlete, amely szerint a kb. hathetes holttestet csodálatos módon romlatlanul találták meg, a középkori hagiográfiai irodalom kedvelt toposzának átvételével a király esetleges szentté avatásának tudatos vagy öntudatlan előkészítését célozta meg.⁹

A kötelező tisztelet hangján méltatta II. Lajost Rotterdami Erasmus (Desiderius Erasmus Roterodamus, 1466–1536) Habsburg Máriához (1505–1558), a király özvegyéhez írt vigasztaló soraiban,¹⁰ s rendkívül pozitív színben tüntette fel a fiatalon elhunyt uralkodót 1530. február 15-én kelt, VII. Kelemen (1478–1534) pápához írt levelében a neves humanista, Mária királyné titkára (1553-tól esztergomi érsek), Oláh Miklós (1493–1568) is: „ő ifjú létére – szép tehetséget tanúsítván minden cselekedetében – semmit sem tartott dicsőségesebbnek, mint hogy minden szavát és tettét aszerint irányítsa, minden gondját arra fordítsa, minden erejét ahhoz eddze, hogy szembe szállhasson a szentséges vallás ellenségével, a törökkel, s elháríthassa istentelen betörésüket a keresztény határoktól; éjjel-nappal ezt forgatta a fejében és sem szelleme, sem teste nyugtot ettől nem lelt; minden erejét megfeszítette ennek az üdvös tervnek sikeres végrehajtása érdekében, és sok katonát tartott Magyarország határain, hogy felfogják az ellenség becsapásait, s rablásaitól épességben megőrizték a keresztényeket.”¹¹

Nagyszerű, bátor ifjúként jellemezte az I. Ferdinánd szolgálatában álló – tehát Oláh Miklóshoz hasonlóan mind az uralkodóhoz, mind annak testvéréhez, Máriá-

hoz lojális – költő és történétíró, Caspar Ursinus Velius (1493 k.–1539) is II. Lajost, aki a harchoz szükséges eszközök hiányában sem „rettent meg a háború semmiféle nehézségétől, hanem napról napra egyre jobban, egyre inkább felbuzdult, és semmit sem akart inkább, mint a nyilvánvaló veszedelemben az országért és övéi üdvéért kockára tenni az életét”.¹²

A hazájáért életét áldozó hősként siratta el költeményében II. Lajost Georg Sabinus (Georg Schuler) (1508–1560) német költő és diplomata,¹³ s II. Lajosnak az ország védelmében bekövetkezett halála hősi jellegét emelte ki az 1544-ben Krakkóban megjelent *Pannoniae luctus* című versgyűjtemény is.¹⁴ Az antológiának a mohácsi csatával és az uralkodópárral foglalkozó első tíz versében „a fiatalon elhunyt király, II. Lajos eszményített alakja emelkedik ki (2–5)”.¹⁵ II. Lajos hősiességét hangsúlyozta a Csehország történetét ismertető, 1552-ben megjelent munkájában (*Historia regni Bohemiae*) Jan Dubravius is: „Oly korán ragadta el a halál, hogy még huszadik évét sem érte meg, ha ugyan meghal az, aki örökké él abban a dicsőségben, amelyet a haza iránti szeretete miatt az utódok közt szerzett.”¹⁶

Kiváló testi, szellemi és lelki képességekkel rendelkező fiatal uralkodóként mutatta be II. Lajost a francia Martin Fumée (1540–1590) krónikájában, kiemelve halála hősi jellegét.¹⁷ A francia szerző a mohácsi csata történetének leírásakor forrásként Brodarics beszámolóját használta, tőle vette át például azt a királyt dicsőítő két verssort, amelyet fentebb idéztünk.¹⁸ A királyt tehát halála után a kereszténység mártírként, *miles Christiként*, *martyr Christiként*¹⁹ tisztelték Európában, haláláért s az ország pusztulásáért gyakran – mint például a német humanista, Johannes Cuspinianus (1473–1529) – az önző, egymással veszekedő magyar nemességet téve felelőssé.²⁰

- 8 BRODARICS István: Igaz történet a magyarok és Szulejmán török császár mohácsi ütközetéről [Stephanus Brodericus: De conflictu hungarorum cum Solymano turcarum imperatore ad Mohach historia verissima]. Ford. KULCSÁR Péter. In: *Örök Mohács* 2020. 317.
- 9 *Örök Mohács* 2020. 190–191. Vö. BÁRÁNY 2013. 375–376.; KASZA Péter: Holttest a patakban. In: „Nekünk mégis Mohács kell...” 2016. 75.; SZEBELÉDI Zsolt: A Sárffy-levél értelmezésének nehézségei filológus szemmel. In: „Nekünk mégis Mohács kell...” 2016. 91.
- 10 ROTTERDAMI ERASMUS: A keresztény özvegy. Máriához, Magyarország és Csehország egykori messze földön ismert királynéjához, Károly császár és Ferdinánd király nővéréhez. Budapest, Jel Kiadó, 2004. 6. Vö. BÁRÁNY 2013. 381.
- 11 *Örök Mohács* 2020. 346–347. Vö. BÁRÁNY 2013. 369–370. Velius és Oláh levélváltását Velius készülő műve kapcsán ld. *Velius* 2020. 143–160.
- 12 *Velius* 2020. 127.
- 13 Idézi: IMRE Mihály: „Magyarország panasza”. A *Querela Hungariae* toposz a XVI–XVII. század irodalmában. (Csokonai Könyvtár, 5.)

Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1995. 71.

- 14 LAKATOS Bálint: *Pannoniae luctus* – egy humanista antológia és a törökellenes Habsburg–lengyel összefogás kísérlete, 1544. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 112. 2008. 3. sz. 259.
- 15 Uo. 264.
- 16 *Örök Mohács* 2020. 393.
- 17 MARTIN FUMÉE: *Histoire des troubles de Hongrie*. Paris, Laurens Sonnius, 1594. Fol. 7r–7v, 22v.
- 18 Uo. Fol. 29r.
- 19 *Martyr Christiként* említette II. Lajost egy 1534-ben keletkezett csehországi kézirat (*Bohemorum Ducum atque Regum nomina ac gesta Pragae in Aula Regia ordine vt sequitur descripta*, Prága, 1534, Bécs, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 8491). Vö. JOSEPH NEUWIRTH: Der verlorene Cyklus böhmischer Herrscherbilder in der Prager Königsburg. *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen*, 35. 1897. 43.
- 20 Vö. *Brodarics-emlékkönyv* 2011. 33–35.; TÓTH 2019.

II. Lajos a Habsburgok képi reprezentációjában

Férje elhunyt után özvegye, Habsburg Mária (1505–1558) – részben érzelmi okokból, részben a Habsburg-dinasztia magyar és cseh trónigényének megerősítése céljából – jelentős propagandát fejtett ki II. Lajos emlékének ápolására. 1527. november 3-án Székesfehérvárott kihantolták II. Lajos holttestét, s maradványait sógora, I. Ferdinánd, nővére, Jagelló Anna (1503–1547), illetve özvegye, Mária jelenlétében még egyszer nagy pompával eltemették.²¹ A II. Lajosról halála után készült portrék nagy számát is tragikus, sokak megítélésében mártírszerű halála, illetve a halála idejével és körülményeivel egybeeső politikai, történelmi események fontossága indokolhatta. „II. Lajos halálát követően a Habsburg-ház egyes ágai azonnal megkezdték örökségének kisajátítását, alakjának sokrétű felhasználását saját uralkodói reprezentációjuk elemeként”,²² hiszen a nemzeti királlyal, I. (Szapolyai) Jánossal (1487–1540) szembeni trónviszályában I. Ferdinánd a csatában elhunyt király szerződésben biztosított örököseként formált igényt a magyar trónra. „A kereszténység védelmében elesett uralkodó alakja ugyanakkor a törökellenes propaganda számára is komoly lehetőségeket jelentett, ami annál is inkább nagy jelentőséggel bírt, mivel a Habsburgok magyarországi uralmát a magyar elit egy része éppen a török elleni hathatós segítség reményében volt hajlandó elismerni.”²³ A képi propagandában tehát fontos volt mind II. Lajos Habsburg-családhoz tartozásának, mind a törökök elleni hősiességének a hangsúlyozása. „Lajos keresztény mártíromságának fénye kisugárzott az egész domus Austriaera.”²⁴

Mária férje halála után nem ment többé férjhez, élete végéig özveggy ruhában, fehér özveggy kendőben örököltette meg magát, mint azt a Szépművészeti Múzeumban őrzött két portréján,²⁵ vagy Leone Leoni (1509 k.–1590) 1550 körül készült, a bécsi Kunsthistorisches

1. Leone Leoni: *Mária királyné özveggy viseletben*, 1550 körül
Bécs, Kunsthistorisches Museum, Kunstammer
Fotó © KHM-Museumsverband

Museumban található bronzbüsztjén²⁶ (1. kép) is láthatjuk.²⁷ Mária, aki 1531 elején V. Károly megbízásából Németalföld helytartója lett, nemcsak magáról készített portrékat, hanem elhunyt férjéről is. Bernard van Orley (1487 k.–1541) például 1532 és 1535 között Máriáról hét, míg II. Lajosról négy portrét festett.²⁸ II. Lajos posz-

21 *Örök Mohács* 2020. 220, 360–361. Vö. TÓTH 2019. 78.

22 ERDŐS 2014. 129.

23 Uo. A Habsburg-udvarban II. Lajosról a törökellenes kampány részeként kialakított pozitív képhez vö. Stanislava Kuzmová: *The Memory of Jagiellonians in the Kingdom of Hungary, and in Hungarian and Slovak National Narratives*. In: *Remembering the Jagiellonians*. Ed. by Natalia Nowakowska. London–New York, Routledge, 2018. 74.

24 BÁRÁNY 2013. 372.

25 A Magdolna-legenda Mestere után: *Mária királyné özveggy viseletben*, 1531. k., tölgyfa, olaj, Budapest, Szépművészeti Múzeum (a továbbiakban SZM), ltsz. 54.1941. Vö. *Habsburg Mária, Mohács özveggye. A királyné és udvara 1521–1531*. Kiállítási katalógus. Szerk. RÉTHELYI

Orsolya et al. Budapest, Budapesti Történeti Múzeum, 2005. 114. 40. kép, 241. Kat. VII-1; URBACH 2015. 88–95. No. 34; Németalföldi mester (Guillaume Scrots [?], működött 1537–1553 között): *Mária királyné özveggy viseletben*, 1537–1540 k., tölgyfa, olaj, SZM, ltsz. 6961. Vö. *Habsburg Mária* 2005, 241–242. Kat. VII-2 (URBACH Zsuzsa); *Mária Uhorská (1505–1558)*. Katalóg výstavy. Ed. Zuzana Ludíková. Bratislava, Slovenská národná galéria, 2006. 25; URBACH 2015. 165–171. No. 40.

26 Bécs, Kunsthistorisches Museum, Kunstammer (a továbbiakban KHM KK), ltsz. 5496.

27 „A keresztény özveggy ideáljává lett királyné”-ról ld. BÁRÁNY 2013. 376–377.

28 „Des comptes particuliers de la maison de la régente, de 1532 à 1535, nous ont aussi conservé le souvenir de ce qu'elle paya à Bernard

2. II. Lajos a brüsszeli Szent Mihály és Szent Gudula-székesegyház déli kereszthajójának üvegablakán, 1538

tumusz portréinak sajátossága, hogy – mivel a királynét helytartósága idején ábrázoló arcképeken Mária már idősebb volt – a festők az ezek párdarabjaiként készült festményeken – ahogy azt a budapesti Szépművészeti Múzeumban és a Magyar Nemzeti Galériában őrzött arcképeken is látjuk²⁹ – a húszéves korában elhunyt Lajost sem ifjúként, hanem érettebb arcvonásokkal, tömöttebb szakállal, tekintélyesebb külsővel mutatják

be.³⁰ Az Aranygyapjas-rend jelvénye, amelyet II. Lajos 1515-ben, a Habsburg–Jagelló kettős házassági szerződés megkötése alkalmából I. Miksától kapott, nemcsak az életében, hanem a halála után készült portrék nagy részén is megjelenik.

II. Lajos emléke ápolásának kiemelkedő példái a brüsszeli Szent Mihály és Szent Gudula-székesegyházat díszítő festett üvegablakok. 1538-ban Mária megrendelé-

Van Orley (2), pour sept portraits de sa propre personne, quatre du roi Louis II, son mari; un de Charles-Quint." Alexandre PINCHART: Tableaux et sculptures de Marie d'Autriche, reine douairière de Hongrie (1558). *Revue Universelle des Arts*, 3. 1856. 142–143. Vö. LORNE CAMPBELL: *Renaissance Portraits. European Portrait-Painting in the 14th, 15th and 16th Centuries*. New Haven, Yale University Press, 1990. 162, 262 (29. jegyzet); URBACH 2015. 170, 232.

- 29 Feltehetően Bernard van Orley után: *II. Lajos magyar király arcképe*, 16. század első fele, olaj, tölgyfa, SZM, ltsz. 77.6. Vö. *Schallaburg* 1982. 504–505. Kat. 523. (Zsuzsa URBACH); *Habsburg Mária* 2005. 155. Kat. II-1 (URBACH Zsuzsa); ERDŐS 2014. 146. Kat. 34; URBACH 2015. Kat. 47; Ismeretlen mester: *II. Lajos magyar király arcképe*, 16. század első

fele, 2013 óta letétben a Magyar Nemzeti Múzeumban, a 20. század elején Ernst Lajos gyűjteményében, lásd RÓKA Enikő: *Nacionalizmus és modernizmus. Ernst Lajos gyűjteménye és az Ernst Múzeum*. Budapest, L'Harmattan Kiadó–Magyar Nemzeti Galéria, 2013. 176; URBACH 2015. 232, 47.4. kép; Ismeretlen mester: *II. Lajos arcképe*, 16. század, olaj, fa, Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, Történelmi Képcsarnok (a továbbiakban MNM TKCS), ltsz. 1391. Vö. *Közös úton. Budapest és Krakkó a középkorban*. Kiállítási katalógus. Szerk. BENDA Judit et al. Budapest, Budapesti Történelmi Múzeum, 2016. 263–264. Kat. 5. H.54 (GÖDÖLLE Mátyás), a korábbi irodalommal.

- 30 *Schallaburg* 1982. 504–505.

sére, Bernard van Orley és Jan Haeck közreműködésével a déli kereszthajóban készült el az a kompozíció, amelyik „a Szentháromság imádása közben, életnagyságban ábrázolja Lajost (2. kép) és a mögötte térdeplő Máriát. A pár fölé magasodik a király védőszentje, Szent Lajos”.³¹ Mária mögött a gyermek Jézust karjaiban tartó Szűz Máriát látjuk. Az ablakon olvasható felirat szerint II. Lajos „a katolikus hit védelméért a barbárok elleni háborúban hősiiesen harcolva”³² esett el.³³ II. Lajos és Mária a székesegyház Oltáriszentség-csoda-kápolnájának 1547-ben Michel Coxie (1499–1592) és Bernard van Orley tervei alapján Jan Haeck által készített üvegablakán is megjelenik, szintén Szent Lajos és Szűz Mária közelében térdelve. Ennek az üvegablaknak a felirata is II. Lajosnak a „barbárokkal” szembeni hősiességét hangsúlyozza.³⁴

II. Lajos és a mohácsi csata emlékezetét érmek is megőrizték, például egy Christoph Fuessl által 1531-ben vagy utána, minden bizonnyal Habsburg Mária megrendelésére készített, kiváló minőségű darab,³⁵ amelynek hátoldalán a mohácsi csatában harcoló királyt láthatjuk, illetve egy 1532-ben, talán Hieronymus Magdeburger³⁶ (említve 1507/1508–1540 között) vagy követője által készített, hátoldalán antikizáló csatajelenetet, illetve Mária balra néző profilportréját ábrázoló emlékérem.³⁷

II. Lajos augsburgi portréja

II. Lajosnak a Német-római Birodalom – amelynek trónján a 15. század óta a Habsburgok ültek – távolabbi részein is megfigyelhető tiszteletére utal, hogy a fiatalon elhunyt uralkodó 16. századi félalakos – isme-

reteim szerint a hazai szakirodalomban eddig számon nem tartott – portréja díszítette egykor az augsburgi takácscéh épületének, az ún. Weberhausnak az egyik helyiségét. A céhek a 14. század közepe – a céhes alkotmány (törvénykönyv) 1368-as bevezetése – óta meghatározó szerepet játszottak az 1276-ban Habsburg Rudolf (1218–1291) által szabad birodalmi város rangjára emelt Augsburg életében. A város kézművessége a középkorban és a kora újkorban rendkívül elismert volt, fogalommal vált az itt gyártott fegyver és páncél, ötvösmunka, óra, illetve jelentősek voltak a textilipar és a könyvnyomtatás termékei is. Fontos szerepet töltöttek be a város irányításában a takácsok, akik közül sokan a textilkereskedelemben is részt vettek. A gazdag augsburgi kereskedőcsaládok egy része, mint például a Fuggerek vagy a Welserek, eredetileg takácsok voltak. A takácsok jelentőségét mutatja, hogy céhük 1389-ben – a céhek közül egyedülként – egy háromszintes kőházat vásárolt a város központjában, közel a városházához. A Weberhaus a reprezentatív funkció mellett (az épület második emeletén található középső helyiség, a Weberstube [Zunftsaal, Zunftstube] a céhbíróság és a céhgyűlések helye volt) a napi gazdasági feladatok ellátására is alkalmas volt: raktárként és áruellenőrző helyként is szolgált.³⁸

A fénykorát élő céh 1457-ben megbízta Peter Kaltenhofert (Kaltenofer) (?–1490 k.) a Weberstube ki-festésével.³⁹ A terem dongaboltozata huszonkét festett fadeszkából áll, amelyek kb. 7,5 méter hosszúak. A késő gótikus képciklus több mint száznegyven ó-testamentumi ábrázolást tartalmaz, néhány jelenet pedig a Nagy Sándor életét bemutató *Sándor-regényt* (*Alexanderroman*) eleveníti meg. Az egykori nyugati

31 ERDŐS 2014. 133. Ld. még *Frauen, Kunst und Macht* 2018. 12–13; BÁRÁNY Attila: Az utolsó kereszties lovag. *Rubicon*, 31. 2020. 4. sz. 76–81.

32 YBL Ervin: A brüsszeli Sainte Gudule-templom magyar vonatkozású történelmi ablakai és II. Lajos két képmása. *Magyar Művészet*, 2. 1926. 7. sz. 385.

33 Uo. 387; BÁRÁNY 2013. 378.

34 BÁRÁNY 2013. 379.

35 GYÖNGYÖSSY–WINTER 2007. 141. No. 1782; PAPP 2019. 175–178.

36 VIKTOR KATZ: *Die erzgebirgische Prägemedaille des XVI. Jahrhunderts*. Praha, M. Schulz, 1932. 51–91; *Wettstreit in Erz. Porträtmedaillen der deutschen Renaissance*. Ausstellungskatalog. Hg. von Walter CUPPERI–Martin HIRSCH et al. Berlin, Dt. Kunstverlag, 2013. 327 (Manuel TEGET-WELZ).

37 GYÖNGYÖSSY–WINTER 2007. 141. No. 1783, 141–142. No. 1784; PAPP 2019. 168–175.

38 NETZER 1980. 65; PRUMMER 2013. 26.

39 A Weberhaus és a Weberstube kiterjedt irodalmából ld. pl.

LIEB 1937; KRÄMER 1980; MEINE-SCHAWÉ 1995; Jörg ROGGE: Die Bildzyklen in der Amtsstube des Weberzunftshauses in Augsburg von 1456/57. In: *Mundus in Imagine. Bildersprache und Lebenswelten im Mittelalter. Festgabe für Klaus Schreiner*. Hg. von Andrea LÖTHER et al. München, Fink, 1996. 319–344; Ulrich MEIER: Republikanische Ikonographie in oberschwäbischen Reichsstädten. In: *Verborgene republikanische Traditionen in Oberschwaben*. (Oberschwaben – Geschichte und Kultur, 4.) Hg. von Peter BLICKLE. Tübingen, Bibliotheca Academica Verlag, 1998. 81, 90; Franz HÄUSSLER: *Die Kaisermeile Augsburgs Prachtstraße von St. Ulrich bis Dom*. Augsburg, Wißner-Verlag, 2000. 56–68; Gregor NAGLER: Das Weberhaus in Augsburg mit seinem Freskenzyklus. Ein Denkmal für Denkmalpfleger? *Augsburger Volkskundliche Nachrichten*, 10. Heft 20. 2004. 15; GYULAI 2007. 204–206; Zdeňka MÍČHALOVÁ: The Self-Presentation of Burghers in Moravian Seigniorial Towns. In: *Faces of Community in Central European Towns. Images, Symbols, and Performances, 1400–1700*. Ed. by Kateřina HORNÍČKOVÁ. London, Lexington Books, 2018. 204; KLINKERT 2019. 199–207; *Maximilian I.* 2019. 388–389. Kat. 131 (Daniela KAH); *Dressed for Success* 2020. 103–105. Kat. 128 (Christoph EMMENDÖRFFER).

3. Az augsburgi Weberstube a Bayerisches Nationalmuseumban, 1900 körül készült fényképfelvétel
Marburg, Bildarchiv Foto Marburg

falon a hét választófejedelem (a mainzi, a trieri és a kölni érsek, a rajnai palotagróf, a szász herceg, a brandenburgi őrgróf és a cseh király), illetve közöttük az 1452-ben német-római császárrá koronázott III. Frigyes (1415–1493), valamint az igazságosság és a jog őreiként együtt szereplő pogány (Hektór, Nagy Sándor, Julius Caesar), ószövetségi (Józsue, Dávid, Makabeus Júdás) és keresztény (Artúr király, Nagy Károly, Bouillon Gottfried) hősök közül hat félalakos portréja látható. A császár és a választófejedelmek képmásai „hitelességének” kérdése további kutatást igényel, de az valószínűnek tűnik, hogy a cseh király portréja fantáziaábrázolás: a szakállas, negyven-ötven év körüli uralkodó bizonyosan nem az akkori cseh királyt, az 1457-ben, tizenhét éves korában meghalt V. Lászlót ábrázolja, akinek a bécsi Kunsthistorisches Museum-

ban őrzött portréján csupasz arcú, hosszú, hullámos hajú fiatalembert látunk. A Weberstube egykori keleti falán filozófusok és próféták, illetve az előző sorból kimaradt három hős képe, fölöttük pedig Krisztus életéből vett jelenetek láthatók. A képciklus nemcsak a világ teremtésétől 1457-ig, III. Frigyes uralkodásáig tartó világtörténelmi összefoglaló volt, hanem morális exemplumok – jó és rossz tettek, jutalom és büntetés példái – bemutatása is, igazodva a céhbeli jogszolgáltatás helyeként szolgáló épület funkciójához. Míg a tíz filozófus és próféta képe a mennyezeti festmények morális exemplumainak mondanivalóját erősítette, a birodalom legfőbb reprezentánsainak, a császárnak és a választófejedelmeknek a szerepeltetése politikai állásfoglalás volt a város vezetésében meghatározó erőt jelentő közösség, az önmagukat a Német Nem-

4. Ifjabb Jörg Breu: Az augsburgi Weberstube freskói, 1538
Augsburg, Maximilianmuseum. Reprodukálva in: *Dressed for Success* 2020. 103, 104.

zet Szent Római Birodalma (*Heiliges Römisches Reich Deutscher Nation, Sacrum Imperium Romanum Nationis Germaniae*) polgáraiént meghatározó augsburgi tákácsok gyűléstermében⁴⁰ (3. kép).

A céhház 1538-as átépítésekor a Weberstube déli falán található ablakok közé pilléreket helyeztek, és a déli és az északi falat ifjabb Jörg Breu (1510 k.–1547) freskókkal díszítette. A dongaboltozat alatti lunettákba az északi falon a gazdag ember és a szegény Lázár bibliai történetének (Lk 16,19–31), míg a három ablakkal tagolt déli fal félköríves mezejébe gazdag tájképi és építészeti háttérrel Heródes vacsorájának és Keresztelő Szent János lefejezésének ábrázolása került. A pilléreket, illetve az ablakközöket

az 1530–1556 között a német-római császári címet viselő V. Károly, a Habsburg-házhoz tartozó uralkodók, valamint II. Lajos, illetve két városi tisztviselő (herold), Hans Stierlin (?) és a festőként, építészként, íróként és kiadóként is tevékenykedő Hans Tirol (1505 k.–1576) félalakos portréja díszítette. A Habsburg-ház tagjai közül Breu V. Károlyon kívül a császár dédapjának, III. Frigyesnek, nagyapjának, I. Miksának, apjának, Szép Fülöpnek (1478–1506) és testvérének, I. Ferdinándnak a portréját készítette el (4. kép). A két herold portréja – mintegy közrefogva az uralkodókat – a szélső ablakok melletti falpillérekre került, a hat uralkodó képmása pedig balról jobbra időrendben követte egymást: III. Frigyes,

40 MEINE-SCHAWÉ 1995. 33–34.

5. Bernhard Strigel: I. Miksa családja és a gyermek II. Lajos, 1515 körül (?)
Bécs, Kunsthistorisches Museum. Fotó © KHM-Museumsverband

I. Miksa, Szép Fülöp, V. Károly, I. Ferdinánd, II. Lajos. Az uralkodók képe alá címerük, az ablakok közötti pilélekre groteszkek, míg a középső ablak boltozatára a birodalmi sas került.⁴¹ Nemcsak Hans Tirol és ifjabb Jörg Breu⁴² együttműködését, hanem a Habsburgok augsburgi tiszteletét is jelzi, hogy Breu készítette azt az V. Károly és I. Ferdinánd lánytestvéreit (köztük Habsburg Máriát) és feleségeit ábrázoló kompozíciót, amelyik Hans Tirol 1547-es, *Historia originis et nobilitatis Hispaniae et Germaniae* című, ma a Madrid melletti San Lorenzo de El Escorial könyvtárában (ms. 28-I-10) őrzött munkáját illusztrálta.⁴³

II. Lajos I. Miksa fogadott fiaként (5. kép), illetve V. Károly és I. Ferdinánd sógoraként kerülhetett az ábrázoltak közé. Jelenléte a képegyüttesben rávilágít, milyen szorosan integrálódott személye a 16. század közepén a Habsburg-családba. A portrék felett kis festett szöveges tábla függött, II. Lajos képmása felett – mint egy később ismertetésre kerülő 19. századi akvarell mutatja – ezzel a hibás életrajzi adatot tartalmazó felirattal: „Ludowicus könig zu Hungarn zu Behem. Seines alters 29 jahr”. Mivel a freskónak ez a része megsemmisült, nem zárhatjuk ki azt sem, hogy az eredeti szöveg he-

41 KRÄMER 1980; MEINE-SCHAWÉ 1995. 31, 32 (10. ábra), 36–38; Christoph Emmendorffer szerint az uralkodóportrék mellett városi tisztségviselők, a takács céh előljárói, köztük egy „név szerint nem ismert céhmester” voltak láthatók. *Dressed for Success* 2020. 104.

42 *München-Augsburger Abendzeitung*, 1913. Nr. 19.

43 URL <https://rbmecat.patrimonionacional.es/bib/1627> (letöltve 2023. 11. 18.). Legújabbban vö. Friedrich POLLEROS: *Die Representation der Habsburger (1493–1806)*. Petersberg, Michael Imhof Verlag, 2023. 373–374.

lyes évszámot (*20 Jahr*) tartalmazott, csupán a másoló olvasata volt téves.

Középületek reprezentatív uralkodógalériával való díszítésére a korban számos példát találunk, az augsburgi régi városházába például 1516 körül az idősebb Jörg Breu (1475 k.–1537) több művésszel együtt egy feltehetően hasonló képsorozatot készített, amelynek programját I. Miksa tanácsadója, Konrad Peutinger (1465–1547) állította össze és küldte el ellenőrzésre az uralkodónak. A tervezetben római császárokról és királyokról, illetve spanyol és szicíliai királyokról volt szó. Martin Schaffner (1478 k.–1546 u.) 1539–1540-ben III. Frigyes, I. Miksát, Szép Fülöpöt, V. Károlyt és I. Ferdinándot örököltette meg az ulmi városházán, éppúgy hangsúlyozva a városnak a Habsburg-ház előtti hódolatát, ahogy a Weberstube uralkodóportréi a takácscéhét.

A Weberhaus festménysorozata heves társadalmi változások idején készült. Az augsburgi polgárság az 1530-as években elhatározta a reformációhoz való csatlakozást, aminek a Weberstube falain ábrázolt két augsburgi tisztviselő is az élharcosa volt. A képprogram ugyanakkor, folytatva és a Habsburgok aktuális genealógiájával bővítve Kaltenhofer 15. századi birodalmi ikonográfiáját, a város hatalmi szerkezetében fontos szerepet betöltő takácscéh lojalitását is hangsúlyozta a katolikus császár és a Német-római Birodalom iránt.⁴⁴ Míg I. Miksa idején Augsburg a császári politika és kultúra központja volt, ezt a privilegiált szerepét elvesztette, amikor a város a birodalom evangélikus rendjéhez csatlakozott. Kettős stratégiát kellett ezért folytatniuk: a reformáció hitelvei melletti elköteleződéssel párhuzamosan fenn akarták tartani a szoros politikai, kereskedelmi és személyes kapcsolatot a Habsburg-házzal.⁴⁵

V. Károly azonban 1548-ban – miután nem sokkal korábban megnyerte a protestánsok schmalkaldeni szövetsége (ennek 1536 óta Augsburg is tagja volt) ellen indított háborút, s mivel a céheket tette felelőssé az új hitelvek terjedéséért – felszámolta az 1368 óta tartó céhkormányzást, a város vezetését a többségében katolikus patrícusok vették át. A céhek vagyonát elvették és kiárusították, jogaik és privilégiumaik egy új városi bizottságra (*Legation*) szálltak, s egy időre meg-

tiltották a céhtagok összejövetelét is. A takácscéh még mindig kiemelt szerepét jelezte ugyanakkor, hogy a Weberhaust nem adták el, mint a többi céhépet, hanem a város tulajdonába került. Az épület – igaz, az újonnan kinevezett városi tisztviselők felügyelete mellett – megtarthatta korábbi kereskedelmi funkcióját, továbbra is itt folyt a textilek minőségének ellenőrzése és a raktározás.⁴⁶

Az épület festészeti díszítése a 17. század elején újabb magyar vonatkozással gazdagodott. 1605–1607 között Johann Matthias Kager (1575 k.–1634) az épület keleti homlokzatán megörökítette a „kalandozó” magyarokkal vívott, a német sereg győzelmével végződő 955. évi Lech-mezei (augsburgi csatát), illetve azt az anakronisztikus legendai jelenetet, amely szerint a takácsok által a csatában zsákmányolt magyar címeres pajzsot I. Ottó (912–973) király céhük jelvényeként nekik ajándékozta.⁴⁷

II. Lajos augsburgi portréjának előképe

Viszonylag pontos képet kapunk a Weberstube egykori festészeti díszítéséről – köztük II. Lajos portréjáról (6. kép) – abból a 19. század közepén keletkezett akvarellsorozatból, amelyik mind az 1457-ben, mind az 1538-ban készült képmásokat megörökítette. A sorozatot Augsburg városa a céhház akkori társtulajdonosától, Frau Plattnertől vásárolta meg, s ma a városi könyvtárban őrzik.⁴⁸ Az akvarellen II. Lajost magas nyakú, ráncolt fehér ingben, hermelinprémes sötétszürke kabátban és arany csíkokkal díszített, kék felsőruhában, az Aranygyapjas-rend láncával a nyakában látjuk, jobb kezében irattekercset tart. Az előtte látható címerpajzson királyságai és tartományai címerei, felette korona kapott helyet. A fülig érő haját, bajuszt és hegyes szakállat viselő, balra néző profilban ábrázolt király fején fekete, plakettdíszes barettet visel.

Mi lehetett Breu festményének az előképe? II. Lajos portréinak alapvetően két típusát különíthetjük el: az egyiket az uralkodót enyhén oldalra fordulva, míg a másikon profilból láthatjuk. Az első típust képviseli pél-

44 *Dressed for Success* 2020. 104–105.

45 MEINE-SCHAWÉ 1995. 36, 38. Vö. NICOLE FINKL: *Administrative Verdichtung und Konfessionalisierung. Die Verwaltung der Reichsstadt Augsburg im 16. Jahrhundert*. Neustadt an der Aisch, Philipp C. W. Schmidt, 2011.

46 NETZER 1980. 64; Claus-Peter CLASEN: *Die Augsburger Weber. Leistungen und Krisen des Textilgewerbes um 1600*. Augsburg, H. Mühlberger,

1981. 73–79; PRUMMER 2013. 26; KLICKERT 2019. 205.

47 Ld. pl. *Kurze hocheigentliche* 1658; GÖBEL 1718; PINGITZER 1760; NETZER 1980; HASCHER 1996. 68–72, 191–193; PRUMMER 2013. 26–27; KLICKERT 2019. 204–205.

48 Augsburg, Staats- und Stadtbibliothek Augsburg, 2° Cod. Aug. 456. Vö. MEINE-SCHAWÉ 1995. 42 (42. jegyzet), 27–74. kép (72–79).

6. II. Lajos portréja. Ifjabb Jörg Breu 1538-as freskójának (Augsburg, Weberhaus) az akvarellmása, 1860 körül
Augsburg, Staats- und Stadtbibliothek Augsburg

49 Hans Krell: *II. Lajos király képmása*, 1526, olaj, fa, 31,5 × 25 cm, Bécs, Kunsthistorisches Museum, Gemäldegalerie (a továbbiakban KHM GG), ltsz. 446o. Újabbán ld. pl. *Habsburg Mária* 2005. 175. Kat. III-2. (Zuzana LUDÍKOVÁ); *Europa Jagellonica 1386–1572. Art and Culture in Central Europe under the Jagiellonian Dynasty*. Exhibition guide. Ed. by Jiří FAJT. Kutná Hora, Gallery of Central Bohemian Region–GASK, 2012. 88. Kat. 1.72; ERDŐS 2014. 143. Kat. 10; *Frauen, Kunst und Macht* 2018. 121 (Thomas KUSTER); Mate Božić–Stjepan Čosić: *Hrvatski grbovi. Geneza, simbolika, povijest*. Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, Filozofski fakultet sveučilišta u Zagrebu–FF–press, Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«, 2021. 89.

dául a királyi pár udvari festőjének, Hans Krellnek (1490 k.–1565 k.?) II. Lajos életében készült portréja (7. kép),⁴⁹ a Szépművészeti Múzeumban és a Magyar Nemzeti Múzeumban található posztumusz festmények, egy Svédországban,⁵⁰ illetve Németországban őrzött egész alakos képmás,⁵¹ valamint néhány grafikai ábrázolás.⁵²

A profilportrékhoz tartozott az a festmény, amelyik egykor Paolo Giovio (Paulus Iovius) (1483–1552) nocera-i püspök eredetileg több mint négyszáz darabot tartalmazó, szétszóródott comói arcképgyűjteményében volt. Bár a festmény elveszett, az ikonográfiai típus festmény- és metsztemásolatok⁵³ révén széles körben ismertté vált (8. kép).⁵⁴ A Giovio-féle barettes portré előképe valószínűleg egy II. Lajost profilból ábrázoló érem lehetett. A király életében, illetve halála után készült érmek között babérkoszorús, koronás és barettes arcképek egyaránt szerepelnek. Az uralkodó a potenciális előképként szolgáló barettes éremportrék⁵⁵ mindegyikén a Giovio-féle képmáshoz hasonló ruházatot visel, a baret formája azonban kicsit eltér az ábrázolásokon egymástól.

Giovio arcképgyűjteményének európai népszerűségét jelzi, hogy II. (Tiroli) Ferdinánd (1529–1595) főherceg majdnem ezer darabból álló, kis méretű (13,5 × 10,5 cm) festményeket tartalmazó, humanista (*uomini illustri*) és dinasztikus (ősgaléria) koncepciójú, hierarchikus felépítésű ambrasi (ma a bécsi Kunsthistorisches Museum Münzkabinetjében kiállított) képgyűjteménye⁵⁶ egy ré-

50 *II. Lajos állóképe*, 16. század (?), olaj, vászon, 197 × 119 cm, Stockholm, Gripsholm kastély, Mariefred, ltsz. NMGrh 596. Kurt LÖCHER: Hans Krell – II. Lajos magyar király és Habsburg Mária udvari festője. In: *Habsburg Mária* 2005. 65, 19. kép; PAPP 2021. 390–391.

51 *II. Lajos állóképe*, 16. század (?), olaj, vászon, München, Bayerische Staatsgemäldesammlungen, Alte Pinakothek, ltsz. 6946. Vö. PAPP 2021. 389, 391.

52 PAPP 2021. 391.

53 Iovius 1575. (II. Lajosról: 274–277, portréja: 275, az illusztráción téves [175] oldalszámozással).

54 PAPP 2019. 161–163.

55 Schallaburg 1982. 509–510. Kat. 534–535, 510. Kat. 537 (Vera HÉRI); GYÖNGYÖSSY–WINTER 2007. 140–142. No. 1780–1784; ERDŐS 2014. 143. No. 17; 144. No. 24; 145. No. 31–32; PAPP 2019. 168–169.

56 Friedrich KENNER: Die Porträtsammlung des Erzherzogs Ferdinand von Tirol. *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*, 14. 1893. 37–186, Uo. 15. 1894. 147–259, Uo. 17. 1896. 101–274, Uo. 18. 1897. 135–261, Uo. 19. 1898. 6–146; Alphons Lhotsky: *Die Geschichte der Sammlungen. Erste Hälfte. Von den Anfängen bis zum Tode Kaiser Karls VI. 1740.* (Festschrift des Kunsthistorischen Museums zur Feier des fünfzigjährigen Bestandes.) Wien, Verlag Berger, 1941–1945. 186–187; Karl SCHÜTZ: Die Porträtsammlung Erzherzog Ferdinands II. In: *Werke für die Ewigkeit. Kaiser Maximilian I. und Erzherzog Ferdinand II.* Ausstellungskatalog. Hg. von Wilfried SEIPEL. Wien, Kunsthistorisches Museum, 2002. 19–23.

7. Hans Krell: II. Lajos király képmása, 1526
Bécs, Kunsthistorisches Museum, Gemäldegalerie. Fotó © KHM-Museumsverband

szének – köztük II. Lajos portréjának is⁵⁷ – a Giovio-féle arcképek firenzei másolatai voltak az előképei. II. Lajos profilképe Pompilio Totti (1590 k.–1639) 1635-ben megjelent kiadványában,⁵⁸ illetve egy hasonló című későbbi

kiadásban is⁵⁹ szerepelt. A Giovio-féle portré – vagy az előképként szolgáló érem – hatása számos II. Lajos-képmás esetében feltételezhető, mint például a budapesti Szépművészeti Múzeumban őrzött reprezentatív

57 KHM GG, Itsz. 4673, 159. számú kép. Újabbán ld. Császár és király 2001. 116. Kat. 5.4; *Kaiser Ferdinand I. 1503–1564. Das Werden der Habsburgermonarchie*. Ausstellungskatalog. Hg. von Wilfried SEIPEL. Wien–Milano, Kunsthistorisches Museum–Skira, 2003. 482. Kat. VII.46; ERDŐS 2014. 146–147. Kat. 42.

58 *Ritratti et elogii di capitani illustri [...]*. Roma, Pompilio Totti, 1635. 193–194. Vö. ERDŐS 2014. 137–138, 147. Kat. 44–46.

59 Giulio Roscio et al.: *Ritratti et elogii di capitani illustri [...]*. Roma, Filippo de' Rossi, 1646. 254–256.

8. Tobias Stimmer: II. Lajos, 1575 körül
Iovius 1575.

portrén.⁶⁰ A festmény egy ideig Gaspar de Haro Guzman y Marchese del Carpio (1629–1687) nápolyi alkirály, műgyűjtő tulajdonában volt, majd a bécsi császári kép-

9. Emlékérem II. Lajos és Stephan Schlick tiszteletére, 1526 után
Bécs, Kunsthistorisches Museum, Münzkabinett
Fotó © KHM-Museumsverband

gyűjteménybe került, s az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása után Ausztriában maradt magyar kulturális javak átadásáról szóló, 1932. november 27-én aláírt ún. velencei egyezmény keretében 1933-ban érkezett a Kunsthistorisches Museumból Budapestre. A feltehetően egy itáliai mester által a 16. század első felében készített festményt korábban Tiziano (1487 k.–1576) II. Lajost ábrázoló egész alakos, elveszett képmása részleges másolatának vélték.⁶¹ A festményen ábrázolt alak ruhája és testtartása valójában Raffaello Santi (1483–1520) Lorenzo de' Medici (1492–1519) 1516–1519 körül készült, ma amerikai magántulajdonban lévő portréjának másolata – kiegészítve az Aranygyapjas-rend jelvényével.⁶²

60 Ismeretlen itáliai festő: II. Lajos portréja, 16. század első fele, olaj, tölgyfa, SZM, ltsz. 6783. Újabbán vö. *Habsburg Mária* 2005. 225–226. Kat. VI-2 (URBACH ZSUZSA); ERDŐS 2014. 136, 147. No. 44.

61 II. Lajos Tiziano által festett arcképéről „II. Fülöp spanyol király madridi hagyatéki leltára (1598–1607) emlékezik meg. [...] talán nem tévedünk, ha az elégett eredeti részletmásolatát II. Lajosnak abban az arcképében véljük felismerni, amely 1933-ban az egykori bécsi császári gyűjteményekből a Szépművészeti Múzeumba került”. BALOGH Jolán: Tizian és Mária királyné. *Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts / Az O. M. Szépművészeti Múzeum Közleményei*, 2. 1948. 56. Vö. „1316. Otro retrato entero del rey Ludovico de Hungria al óleo, de mano del Ticiano, con calzas coloradas, que tiene de alto vara y cinco dozabos y de ancho una vara y un dozabo. No 8. Tasado en cien reales.” RUDOLF BEER: Inventare aus

dem Archivo del Palacio zu Madrid, [2]. *Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses*, 19. 1898. CXXVIII. Habsburg Mária és Tiziano kapcsolatához ld. URBACH 2015. 171; Miguel Falomir FAUS: Titian, Mary of Hungary and Venus and Psyche. In: *Mary of Hungary. Renaissance Patron and Collector. Gender, Art and Culture*. Ed. by Noelia García PÉREZ. London, Brepols, 2020. 97–108.

62 *Habsburg Mária* 2005. 225. Kat. VI-2 (URBACH ZSUZSA); Orsolya BUBRYÁK: Nachbildung, Reproduktion, Kopie. Zum Phänomen der ‚Wiederholung‘ in der Porträtkunst des ungarischen Barock. In: *Prinzip Wiederholung. Zur Ästhetik von System- und Sinnbildung in Literatur, Kunst und Kultur aus interdisziplinärer Sicht*. Hg. von Károly CSÚRI–Joachim JACOB. Bielefeld, Aisthesis Verlag, 2015. 218 (Abb. 2a, 2b), 230, 231.

Míg ezeken a profilportrékon II. Lajos rövid szakállat visel, ismerünk néhány olyan ábrázolást, amelyiken hosszabb, elvékonyodó szakállal látható. Ilyenről találkoztunk például egy 1526 után készített fametszeten, amelyiken medallionban Mária királyné, illetve férje arcképe látható.⁶³ A fametszetes párosportré II. Lajos-ábrázolása hasonlóságot mutat egy, a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött, elefántcsont (?) festett arcképpel,⁶⁴ illetve a II. Lajos és a cseh származású, a mohácsi csatában harcoló és feltehetően ott életét vesztő Stephan Schlick (Štěpán Šlik) (1487–1526) emlékére készült érem képmásával (9. kép).⁶⁵ Hieronymus Beck von Leopoldsdorfnak (1525–1596) az 1570–1590-es években valószínűleg festménymásolatokból összeállított, a bécsi Kunsthistorisches Museumban található *Porträtbuchja* két miniatúráján is találkozunk a baretet viselő, hegyes szakállas II. Lajos profilképével. Az egyik kép az uralkodót magában, a másik pedig feleségével, Mária királynéval együtt (KHM GG, 9691, 125. lap) ábrázolja (10. kép).⁶⁶ Ezekhez hasonló, hosszabb szakállat visel a magyar király ifjabb Jörg Breu augsburgi festményén is, melynek előképe talán egy érem – például a Schlick-féle emlékérem – II. Lajos-ábrázolása lehetett.

Ifjabb Jörg Breu freskóinak felfedezése és a Weberhaus lebontása

Mivel a 19. században a manufaktúráisan működő tákáscséh már nem tudott versenyezni az ipari textiltermeléssel, jelentősege csökkent, s a Weberhaus állaga

10. II. Lajos és Habsburg Mária. Miniatúra Hieronymus Beck von Leopoldsdorff *Porträtbuchjából*, 1570–1590-es évek Bécs, Kunsthistorisches Museum

63 II. Lajos és Habsburg Mária, fametszet, felirata: „Maria Regina vngarie, Lodovic(us) Rex vngarie”, Kassa, Vychodoslovenské Múzeum, ltsz. K 3815. Vö. *Habsburg Mária* 2005. 205. Kat. V-1 (Zuzana LUDIKOVÁ–Martin ŠUGÁR); ERDŐS 2014. 144. No. 23. A metszetet – amelyet a 2005-ös Habsburg Mária-kiállítás katalógusa publikátlanul említ – Albrecht Dürernek tulajdonítja: SZALAY József–BARÓTI Lajos: *A magyar nemzet története, II. Magyarország a vegyes házakkól származott királyok korában*. Budapest, Lampel Róbert (Wodianer F. és fia) Cs. és Kir. Udvari Könyvkereskedés, 1896–1897. 349. illetve csak Mária arcképét közreadva: ORTVAY Tivadar: *Mária, II. Lajos magyar király neje 1505–1558*. (Magyar Történelmi Életrajzok.) Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1914. 88.

64 Ismeretlen mester: *II. Lajos színezett profilportréja*, 16. század (?), elefántcsont (?), tempera, felirata: „Ludowicvs Rex [...] ng[...]”, MNM TKCS, Grafikai Gyűjtemény, ltsz. 407. Vö. FAZEKAS István: *A Habsburgok és Magyarország a 16. században*. In: Császár és király 2001. 33. nlsz. Kat. 8.2.

65 Ld. pl. Schallaburg 1982. 510. Kat. 537. (Vera HÉRI); *Habsburg Mária* 2005. 235. Kat. VI-24 (HÉRI Vera); Heinz WINTER: *Középkori*

magyar uralkodók emlékérméi a bécsi Kunsthistorisches Museum Éremtárában. Adalék a magyarországi portréérmek fejlődéséhez. *Numizmatikai Közöny*, 104–105. (2005–2006.) 2006. 76. No. 25; GYÖNGYÖSSY–WINTER 2007. 141. No. 1781; G. HÉRI Vera: *A törökellenes háborúk emlékérméi*. Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, 2009. 29–30. No. 22; ERDŐS 2014. 129, 144. No. 24; Uwe TRESP: »Pro patria pugnando contra Turcam oppetiit.« Die Erinnerung an Graf Stefan Schlick (†1526 bei Mohács) als kulturelles Propagandainstrument. In: *Türkenkriege und Adelskultur in Ostmitteleuropa vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*. Hg. von Robert BORN–Sabine JAGODZINSKI. Ostfildern, Thorbecke, 2014. 130, 2. kép; Stephen K. SCHER: *The Scher Collection of Commemorative Medals*. New York, Giles, 2019. 182. No. 288; *Imago, Imagines: Výtvarné dílo a proměny jeho funkcí ve středověku v českých zemích, I–II*. Ed. Kateřina KUBÍNOVÁ–Klára BENEŠOVSKÁ. Prag, Academia, 2020. II. 455.

66 Bécs, KHM, ltsz. GG 9691, 127. és 125. lap. Ld. pl. Günther HEINZ: *Das Porträtbuch des Hieronymus Beck von Leopoldsdorff. Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien*, 71. 1975. 206. No. 21 (200, 220. kép), 250. No. 92 (233, 304. kép); *Habsburg Mária* 2005. 225. Kat. VI-2 (URBACH Zsuzsa); ERDŐS 2014. 136, 147. No. 43.

is romlott. 1837-ben a gótikus oszlopcsarnokban tizenegy boltot alakítottak ki.⁶⁷ A patinás épület ugyanakkor romló állapota ellenére is felkeltette a hozzáértők figyelmét. Egy ismeretlen szerző – mivel akkortájt sokat lehetett hallani a Weberhaus régi festményeiről – 1856-ban háromrészes ismertetést közölt róla egy augsburgi lapban.⁶⁸ Bemutatja a 17. század eleji külső festéseket, amelyek közül néhány már alig volt kivehető. Hosszan ír a keleti homlokzatnak a Lech-mezei csatát ábrázoló jelenetéről, amelyen a művész azt a pillanatot mutatta be, amikor eldőlt a csata, a magyarok kétségbeesett menekülésbe kezdtek, a birodalmi sereg pedig a menekülőket üldözésbe fogott. Hangsúlyozza a csata történeti jelentőségét, közvetlen kapcsolatot feltételezve a hunok és a magyarok támadásai között: a legdicőségesebb német győzelem volt, amikor a német hazát évszázadokon át rettegésben tartó barbárokat megsemmisítették, lehetővé téve a szabad és békés fejlődést. Bemutatja a Weberstube akkor még az épületben található 15. századi festett faburkolatát is, sajnálkozva, hogy „Georg Briu” (azaz Jörg Breu) száz évvel később saját ízlése szerint renoválta a festményeket, ezért nem tudjuk megítélni a korábbi festést. A legjelentősebbeknek – mint látni fogjuk – az ablakok közti császárportrékat tartja. A takácsok – zárja írását – a korábbi évszázadokban gyakran foglaltak el vezető posztokat a városi tanácsban, a textilgyárak ipari termelése azonban csökkentette jelentőségüket. Bár követelték a várostól a gyárak bezárását, ez reménytelen volt, mert a fejlődést nem lehet megállítani.⁶⁹ Talán a cikksorozatban is említett, fellendülő érdeklődéssel függ össze, hogy a 19. század közepén – mint láttuk – egy akvarellsorozat is készült a Weberhaus 15–17. századi festményeiről, köztük II. Lajos portréjáról (6. kép).

Az 1861-ben feloszlott takácscéh épületét 1863-ban értékesítették. Az új tulajdonos, Wendelin Amman (1822–1897) 1864-ben a díszterem fenyőfára festett fal- és mennyezetképeit ezer guldenért eladta a müncheni Bayerisches Nationalmuseumnak. Az 1865-ben múzeum-

ba került együttest a 19. század végén átszállították az újonnan megnyílt, Prinzregentenstraßei épületbe, ahol – 1990–1993 között történt restaurálása után⁷⁰ – ma is megtekinthető.⁷¹ A múzeumban berendezett 9. terem méreteiben és formájában megfelel az augsburgi takácsház egykori helyiségének (3. kép).⁷²

A Weberstube festett faburkolatának eladása után az épület több tulajdonoshoz került, lent újabb boltokat, fent lakásokat alakítottak ki benne, s a 19. század végére már nagyon rossz állapotban volt. Friedrich von Thiersch (1852–1921) építész 1902-ben az augsburgi homlokzatfestészetről tartott, nyomtatásban is megjelent előadás⁷³ hatására August Brandes (1872–1948) festőművész megkezdte az akkor még magántulajdonban lévő Weberhaus külső festészeti díszítésének dokumentálását. Brandes 1903–1904-ben temperaképeket készített, amelyeken a megmaradt freskórészletek, korábbi leírások és metszetek segítségével megpróbálta rekonstruálni a homlokzatok egykori ábrázolásait, a keleti homlokzatát például részben Johann Thomas Kraus (1696–1775) 80 × 50 cm-es rézmetszete (1715)⁷⁴ alapján.⁷⁵ Az épületet 1912-ben megvásárolta a város, s mivel az építészeti felmérés szerint már nem volt helyreállítható, elhatározták a lebontását. August Brandes 1912-ben a városi tanács megbízásából tovább dolgozott az egykori homlokzati freskók rekonstrukciós tervein, immár azért, hogy azokat felhasználhassák a tervezett új épület külső falainak festészeti díszítésénél. A Weberhaus Brandes által készített, festett modelljét az augsburgi Textilmuseum őrzi.⁷⁶

Ebben az évben azonban – amint arról a Königliche Generalkonservatorium der Kunstdenkmale und Altertümer Bayerns tisztviselőjének 1912. december 23-án kelt, a városi tanácshoz küldött levele is beszámol – a második emeleti ablakok közötti pillérekben a 16. század első feléből származó freskókat találtak.⁷⁷ A „Burgkmaier idejében” keletkezett freskomaradványokat Pius Dirr (1875–1943) levéltáros hamar ifjabb Jörg Breu 1538-as festményeiként azonosította,⁷⁸ hangsúlyozva jelentőségüket, és javaslatot téve megmentésükre, illetve

67 *Das Weberhaus* 615 Jahre 2004, 5; PRUMMER 2013, 26–27.

68 *Sonntags-Beilage zum Augsburger Anzeigblatt*. Nr. 7. 17. Februar 1856. [2.]; Nr. 8. 24. Februar 1856. [2.]; Nr. 10. 9. März 1856. [2.].

69 *Sonntags-Beilage zum Augsburger Anzeigblatt*, Nr. 8. 24. Februar 1856. [2.].

70 Barbara STAUDACHER – Volker JUTZI: *Zunftstube der Augsburger Weber. Jahresbericht* 1993. *Bayerisches Nationalmuseum*, 50–51.

71 1547, festett fenyőfa, München, Bayerisches Nationalmuseum (Saal 9), ltsz. MA 856–MA 860.

72 MEINE-SCHAWÉ 1995, 29.

73 Friedrich von THIERSCH: *Die Augsburger Fassadenmalerei. Vortrag*,

gehalten am 2. September 1902 in Augsburg am Verbandstage der Deutschen Architekten- und Ingenieur-Vereine. München, Süddeutsche Verlagsanstalt, 1902. (Megjelent: *Süddeutsche Bauzeitung*, 12. 1902. 43–46. sz.)

74 Augsburg, Graphische Sammlung, ltsz. G 12114. Vö. *Deutsche Bauzeitung*, 48. 1914/1915. január 17. 61; GYULAI 2007, 205.

75 MEINE-SCHAWÉ 1995, 37, 39 (17–18. kép); PRUMMER 2013, 27–28 (a keleti homlokzat Brandes-féle rekonstrukciója helyett tévesen a déliét közreadva).

76 KLINKERT 2019, 204, 13–14. kép.

77 Aug. StA MStA, A, W, 20253, Bestand 19, Signatur 374.

78 *München-Augsburger Abendzeitung*, 1913. Nr. 19.

a kutatás folytatására. A nagy érdeklődés miatt úgy döntöttek – olvashatjuk a városi tanács 1913. január 11-i ülésének jegyzőkönyvében is –, hogy további kutatásokat kell végezni az épületben, az előkerült uralodóportrékat élethű módon kell megörökíteni, és a tervezett bontás előtt meg kell próbálni megmenteni őket a Maximilianmuseum számára. Az August Brandes által elkészítendő színes másolatokra kilencszáz, míg a régi festések gondos leválasztására és elszállítására ötszáz márkát szánnak.⁷⁹

A freskóletek miatt a takácsok háza hamar közügy lett, augsburgi és müncheni művészek, írók tiltakoztak az épület lebontása ellen. Friedrich von Thiersch a városvezetésnek írt levelében hangsúlyozta, hogy az épület alapfalai egészségesek, ezért meg kell azt menteni. Javasolta a Weberstube egykori festéseinek a visszaszerzését vagy a megmaradt és újonnan felfedezett császárképek restaurálását, illetve a homlokzatok újrafestését.⁸⁰ Georg Hager (1863–1941) jogtanácsos, a műemlékvédelmi hivatal munkatársa is azt hangsúlyozta, hogy mivel a felfedezett Breu-freskók nagyon értékesek, meg kell menteni az épületet. Hager azt is felvetette, hogy egy nagylelkű mecénás által a dominikánus templom felújítására felajánlott kétszáz ezer márká egy részét esetleg csoportosítsák át a Weberhaus helyreállítására.⁸¹

Bár a városi tanács nem utasította el azonnal az épület megmentésére irányuló javaslatokat, nem sokat tett a bontási határozat megváltoztatásáért. Attól például, hogy a 15. századi festett faburkolat visszaszerzése érdekében forduljanak Rupprecht von Bayern (1869–1955) bajor trónörököséhez támogatásért, tartózkodtak. Mivel a Bayerisches Nationalmuseum igazgatója, Hans Stegmann (1862–1914) a visszaszerzésre kevés esélyt látott, úgy vélte, a tervezett audiencia feleslegesen befolyásolná hátrányosan a város és Rupprecht herceg eddigi jó kapcsolatát. A Bayerisches Staatsministerium des Innern für Kirchen- und Schulangelegenheiten pedig elutasította a kérést azzal, hogy ha minden hasonló kérést teljesítenének, az veszélyeztetné a müncheni múzeum

központi tartományi múzeumi funkcióját. Ellenérvként fogalmazták meg azt is, hogy az átszállítás tűzvédelmi szempontból is veszélyeztetné a 15. századi műemlék biztonságát, hiszen egy olyan épületben helyeznék el, amelyekben üzletek, raktárak és lakások vannak.⁸²

A hírrel, hogy a Weberhaust lebontják, számos újságban foglalkoztak. Az újságírók sérelmezték, hogy a bontással a bajor műemlékvédelmi hivatal is egyetértett, ellentmondva ezzel alapfeladatának. Úgy vélték, a tervezett új épület semmiképpen nem lenne hiteles, különösen a belseje nem.⁸³ 1913 márciusának végén szinte naponta jelentek meg a lebontás ellen tiltakozó cikkek a müncheni és augsburgi lapokban (*München-Augsburger Abendzeitung*, *Augsburger Neueste Nachrichten*), bírálva a városvezetést, hogy csak szavakban törekedett az épület megmentésére, s titokban, a polgárok megkerülésével folytatta a tárgyalásokat.

1913. március 18-án a tiltakozást vezető *Die Ecke* augsburgi művészegyesület is írt a városvezetésnek, szorgalmazva az épület helyreállítását, költségvetést is mellékelve levelükhöz. A városi tanács március 29-i ülésén mégis megszületett a végleges határozat a bontásról, illetve a helyén egy új épület felépítéséről, a döntés részletes (tizenöt oldalas) indoklásával, a pró és kontra érvek felsorakoztatásával. Bár a falfestmények felfedezése – olvashatjuk a jegyzőkönyvben – fontos eseménye volt a városnak, s a technikájuk is egyedülálló, rossz állapotban vannak. Az ellenérvek között szerepelt az is, hogy a mostani épület az évszázadok alatt bekövetkezett külső és belső átalakítások miatt már jelentősen különbözik a középkortól. A témával kapcsolatban még április és július között is sok sajtóhírt találunk,⁸⁴ s az eseményekről megjelent egy húszoldalas nyomtatott összefoglalás is.⁸⁵

Breu festményeinek fennmaradt töredékeit leválasztották a falról, és a múzeumba szállították. 1913-ban befejeződött a bontás, 1915-ben pedig elkészült az új épület, amely formájában a régihez hasonlított, csak egy kicsit nagyobb és egy emelettel magasabb lett. Külsőjét 1916-ban Brandes rekonstrukciója nyomán a 17. század

79 Aug. StA MStA, A, W, 20253, Bestand 19, Signatur 374.

80 Aug. StA MStA, A, W, 20253, Bestand 19, Signatur 374.

81 Aug. StA MStA, A, W, 20253, Bestand 19, Signatur 374.

82 Mindkét irat: Aug. StA MStA, A, W, 20253, Bestand 19, Signatur 374.

83 *Augsburger Neueste Nachrichten*, Nr. 66. 19. März 1913.

84 Két hosszabb írás: *Augsburger Neueste Nachrichten*, Nr. 100. 30. April 1913, Nr. 101. 2. Mai 1913.

85 Betreff: Das Weberhaus in Augsburg. Augsburg, den 25. April, 1913.

Az említett iratok: Aug. StA MStA, A, W, 20253, Bestand 19, Signatur 374. Vö. *Das Weberhaus 615 Jahre 2004*. 9; Magdalena STEINBACHER: *Zwischen Denkmalschutz, Bürgerpartizipation und Städtischer Verantwortung. Die Debatte um Abbruch und Erhalt des Augsburger Weberhauses 1912–1914*. Masterarbeit. Universität Augsburg. URL <https://www.uni-augsburg.de/de/fakultaet/philhist/professuren/kunst-und-kulturgeschichte/kunstgeschichte/dissertationen-masterarbeiten/masterarbeiten-abgeschlossen/zwischen-denkmalschutz-buergerpartizipation-und-staetischer-veran/> (letöltve 2023. 11. 18.).

elejit idéző, néhol – előkép híján – a művész saját ötletein alapuló, részletgazdag freskókkal díszítették,⁸⁶ amelyek azonban már tíz évvel később elkezdtek lehullani, újabb tíz év múlva pedig szinte teljesen eltűntek.⁸⁷ Az 1930-as évek közepén Otto Michael Schmitt (1904–1992) – a nemzeti szocialista ideológia szellemében – heroikus alakokkal, munkaszimbólumokkal, a keleti homlokzaton a Lech-mezei csata ábrázolásával újrafestette az épület külsejét. A ház 1944-ben bombatámadásban elpusztult, 1958-ban újjáépítették, majd 1959–1961-ben homlokzatait Otto Michael Schmitt ma is látható freskóival díszítették.⁸⁸ A 2004-ben egy tűzben megsemmisült tetőt később újjáépítették.⁸⁹

Ifjabb Jörg Breu 1538-ban készült freskóinak töredékei tehát ma augsburgi közgyűjteményben, a Maximilian-museumban találhatók.⁹⁰ Míg a Habsburg-uralkodók különböző méretű, kb. 150 × 50 cm nagyságú portréi (Szép Fülöpnek csak a 76 × 39 cm-es arcképe maradt meg) a Maximilianmuseum állandó kiállításán láthatók, II. Lajos képmása már a 20. század elején töredékesé vált, az arca teljesen megsemmisült, így ez a töredék ma a múzeum raktárában van. A freskótöredékek 1980-as ismertetésében nincs önálló tétel II. Lajos képmásáról, csupán az egyik töredék leírásában találunk utalást egykori portréjára.⁹¹ Egy 2019-es és egy 2020-as augsburgi kiállításon öt freskótöredéket mutattak be, a két városi tisztviselő, azaz Hans Tirol és Hans Stierlin, valamint III. Frigyes, Szép Fülöp és V. Károly portréját. A 2019-es katalógus leírása szerint a Weberhaus 1913-as bontásakor ifjabb Jörg Breu öt – a kiállításon is bemutatott – freskóját vették le a falakról. A szerző megemlíti I. Miksa egykori képmását, mint amelyik nem maradt fent, II. Lajos és I. Ferdinánd portréja azonban nem szerepel a tételben.⁹² A 2020-as katalógusban mind a hat egykori ábrázoltat – köztük II. Lajost és I. Ferdinándot – megemlítik, s azt is, hogy a freskók maradványai a Maximilianmuseumban vannak, II. Lajos portréjának

töredékéről azonban nem esik szó.⁹³ Az öt freskótöredék színes reprodukcióját mindkét katalógusban közreadták (4. kép).

Arról, hogy II. Lajos portréja mikor vált töredékesé, nincs információ. A 19. század közepén – ahogy az említett akvarellsorozatnak a királyt ábrázoló darabja mutatja (6. kép) – még teljesen ép lehetett. A császárportrékat eredeti formájukban (tehát épen) megmaradtaként írja le az 1856-os cikksorozat szerzője is, igaz, II. Lajos és Szép Fülöp képét nem említi, talán azért, mert egyfajta birodalmi szemlélettel a városnak az ábrázolt császárok alatti virágzását hangsúlyozza. A Weberhausban – írja – a legjelentősebbek „sind die Gemälde in den Fensterbrüstungen, welche in wahrscheinlich sehr treuen Portraitsen jene Kaiser darstellen, unter deren Regierung Augsburg seine höchste Blüte sah: die Kaiser Friedrich, Maximilian, Karl und Ferdinand”⁹⁴ Ekkor tehát I. Miksa és I. Ferdinánd portréja még szintén ép lehetett. A Weberstube falait később tapétával vonták be, amelynek maradványai jól látszanak annak az augsburgi városi levéltárban található, a Hochbauamtól a gyűjteménybe került fényképsorozatnak⁹⁵ a darabjain, amelyet az 1912-ben felfedezett képmásokról készítettek. II. Lajosnak a tapéta alól kibontott portréja két képen is látható, az arc azonban ekkor már teljesen hiányzik a freskóról (11–12. kép).⁹⁶ Ugyanilyen töredékesen, arc nélkül ábrázolja II. Lajost annak a freskótöredékről készített rajznak a fekete-fehér fényképe is, amelynek reprodukcióját dr. Christoph Nicht (Kunstsammlungen und Museen Augsburg, Grafische Sammlung) szívességből kaptam meg (13. kép).

A fekete-fehér fényképsorozatban a freskótöredékek némelyikén a portrék felett még látszik az egykori felirat, amely az ábrázoltak nevét is tartalmazta, a II. Lajos portréjának töredékét ábrázoló két fényképen és a rajzon azonban ennek a táblának a feliratából már semmit nem látunk. Pius Dirr 1913-as újságcikkében

86 MDXXI Weberhaus 1920 k. Képeslap az új épület keleti homlokzatáról: Augsburg, Stadtarchiv, StadtAA/40100/Fotosammlung/FS_FA_A_10986. Az új épületről a *Deutsche Bauzeitung* 1916-ban több leírást és képet közölt, a 41. és 42. számban például a keleti homlokzatról is találunk illusztrációkat.

87 MEINE-SCHAWÉ 1995. 40; *Das Weberhaus* 615 Jahre 2004. 13.

88 Vö. Berthold SCHMITT: *Das Augsburger Weberhaus mit den Fresken von Otto Michael Schmitt*. Augsburg, k. n., é. n.; URL http://www.o-m-schmitt.de/nagler_weberhausfresken.htm (letöltve 2023. 11. 18.); PRUMMER 2013. 26.

89 *Das Weberhaus* 615 Jahre 2004. 14.

90 Ifjabb Jörg Breu: Freskótöredékek, 1538. Augsburg, Kunstsammlungen und Museen Augsburg, Maximilianmuseum, ltsz. 6323–6429. Vö. KRÄMER 1980; *Maximilian I.* 2019. 388–389. Kat. 131. (Daniela

KAH); *Dressed for Success* 2020. 103–105. Kat. 128 (Christoph EMMENDÖRFFER).

91 KRÄMER 1980. 270. Kat. 223.

92 *Maximilian I.* 2019. 388–389. Kat. 131 (Daniela KAH).

93 *Dressed for Success* 2020. 103–105. Kat. 128 (Christoph EMMENDÖRFFER).

94 *Sonntags-Beilage zum Augsburger Anzeigblatt*. Nr. 10. 9. März 1856. [2].

95 Augsburg, Stadtarchiv, StadtAA/40100/Fotosammlung/FS_FA_C_11920–31. A külsőről: FS_FA_C_11932. Egy 1913-as újságcikkben „Putz”-ról, azaz vakolatról olvashatunk (*München-Augsburger Abendzeitung*, 1913. Nr. 19), a fénykép szerint azonban a freskókat inkább aprómintás tapéta borította.

96 Augsburg, Stadtarchiv, StadtAA/40100/Fotosammlung/FS_FA_C_11928–29.

11. II. Lajost ábrázoló freskó töredéke. Fénykép, 1912–1913
Augsburg, Stadtarchiv

12. II. Lajost ábrázoló freskó töredéke. Fénykép, 1912–1913
Augsburg, Stadtarchiv

ugyanakkor ezt olvashatjuk: az egykori Prunkstubében „so stellen die vier Kniestücke die Habsburgischen Kaiser Friedrich III und Karl V., dann den Infanten Philipp von Spanien und den König Ludwig von Böhmen-Ungarn dar, wie schon die Inschriften erkennen lassen”.⁹⁷ Ebből a megjegyzésből arra következtethetünk, hogy vagy ekkor – 1913 elején – még látszódott a II. Lajos portréja feletti tábla felirata, s ebben az esetben a két fénykép és a rajz később készült, s már egy rongált felületet mutatott meg, vagy – ezt tartom valószínűbbnek – a cikk szerzője ismerte a 19. század közepén a festményekről készült akvarellsorozatot, s az alapján azonosította II. Lajos portréját. A városi tanács 1913. január 11-én tartott üléséről készített beszámolóban a Weberstubében talált uralkodóportrék kapcsán ez szerepel: „2

Kaiserbilder, Kniestücke mit Teppichbehang, ca. 1,50 m hoch, darstellend Kaiser Friedrich III und Ludwig, König von Ungarn und Böhmen; beide in pelzverbrämten Herrschergewänden, geschmückt mit der Kette des goldenen Vlieses. 2 weitere Kniestücke von Persönlichkeiten in Heroldtracht”.⁹⁸ Itt tehát nem említik a II. Lajos nevét tartalmazó feliratot, a szőrmedízes királyi palást, illetve az Aranygyapjas-rend nyakláncá pedig a két fekete-fehér fényképen, illetve az előkerült freskóról készített rajzon felismerhető, vagyis a freskótöredéken is látható volt. II. Lajos azonosítását a városi vezetők minden bizonnyal a jegyzőkönyvben is említett két szakértő, dr. Dirr (azaz Pius Dirr) és Georg Hager jogtanácsos – akiket a kutatás folytatásával bíztak meg – beszámolóiból vették át. A jegyzőkönyvben megemlítik, hogy a festményekhez

97 *München-Augsburger Abendzeitung*, 1913. Nr. 19. o. n.

98 Aug. StA MStA, A, W, 20253, Bestand 19, Signatur 374. „Diese nicht

al fresco gemalten Bilder zieren die fensterseitige Wand des alten Zunftzimmers, des ungefähr im Mittel des zweiten Stockwerkes zur Moritzkirche hin lang und drei Fensteröffnungen aufweist.”

13. II. Lajost ábrázoló freskó töredéke
Augsburg, Kunstsammlungen und Museen, Grafische Sammlung

jó vezető az a vázlatmappa (azaz a 19. századi akvarell-sorozat), amelyet néhány hónappal ezelőtt egy korábbi tulajdonostól, Frau Plattnertől Drezdában vettek.

Az mindenesetre bizonyos, hogy bár az 1913 előtt készült fényképeken és a rajzon csupán a magyar király felsőtestének bal oldala, bal karja és keze, illetve a keze alatti korona és a korona alatti címer egy része látható, az eredeti, még teljes festményről a 19. században készült akvarellrel való összehasonlítás (6. kép) egyértelművé teszi az ábrázolt személyét. II. Lajos neve szerepel a 20. század eleji rajzról készült fénykép hátoldalán olvasható feljegyzésben is, amely szerint a töredék leltári száma: 6429b – ez megegyezik a Maximilianmuseum jelenlegi leltári számával.

*

A II. Lajost ábrázoló 16. századi augsburgi freskótöredéssel, illetve az erről készült 19. századi akvarellrel bővíthetjük a mohácsi csatában fiatalon elhunyt királynak a halála közelgő 500. évfordulójára elkészíteni tervezett ikonográfiáját. Ábrázolása – halála után alig több mint egy évtizeddel – a Magyar Királyságtól távoli birodalmi város egyik céhének reprezentatív épületében európai ismertségét bizonyítja, az pedig, hogy a szerzett rokonságához tartozó Habsburg-uralkodók körében szerepel, személyének a Habsburg-házhoz fűződő szoros kapcsolatát jelzi. A mohácsi csata történelmi jelentősége ismert volt az augsburgi értelmiség körében, hiszen Clemens Jägernek (1500 k.–1561) a Habsburg-ház történetét bemutató, 1555–1559 körül készült, gazdagon illusztrált kéziratában, az *Ehrenspiegel des Hauses Österreich* (*Ehrenwerk des Hauses Österreich, Österreichisches Ehrenwerk*) című, a müncheni Bayerische Staatsbibliothekben őrzött krónikájában⁹⁹ a csata részletes, többoldalas leírása mellett¹⁰⁰ egy kétoldalas, reprezentatív csatakép is szerepel, amelyen II. Lajos lovon ülő, páncélos alakja is feltűnik (14. kép). A kép előtti lapon látható kartusban emlékezik meg a dicső fiatal király haláláról is: „Gründliche Conterfetung der Türckische Schlacht, welche auff der haydt zu Mohatsch mit den hungarn gehalten auch des Christenlichen kriegs volckh vil erschlagen unnd verloren worden, unnd der loblich König Ludwig in der Flucht umb sein jünges leben komen ist.” (Fol. 378r.)

99 [Clemens JÄGER]: *Ehrenspiegel des Hauses Österreich*. Augsburg, 1555–1559 körül. Kézirat. München, Bayerische Staatsbibliothek. I. kötet: Cgm 895. II. kötet: Cgm 896. Vö. pl. *Welt im Umbruch* 1980. 223. Kat. 160 (Rolf BIEDERMANN); Az úgynevezett Fugger-féle Habsburg Ehrenspiegel. In: Jankovich Miklós (1772–1846) gyűjteményei. Kiállítási katalógus. Szerk. Mikó Árpád. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 2002. 292. Kat. 271 (SZENTESI Edit); *Die Fugger im Bild. Selbstdarstellung einer Familiendynastie der Renaissance*. Ausstellungskatalog. Hg. von Claudia BUBENIK. [Darmstadt], Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2010. 108–111. Kat. 6; Buzási Enikő–PÁLFFY Géza:

A magyar korona eddig ismert legkorábbi autentikus ábrázolásának keletkezéséről. *Művészettörténeti Értesítő*, 63. 2014. 2. sz. 217–264; Enikő Buzási–Géza PÁLFFY: Augsburg – Wien – München – Innsbruck. *Die frühesten Darstellungen der Stephanskron und die Entstehung der Exemplare des Ehrenspiegels des Hauses Österreich. Gelehrten- und Künstlerbeziehungen in Mitteleuropa in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts*. Budapest, Institut für Geschichte des Forschungszentrums für Humanwissenschaften der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, 2015.

100 Örök Mohács 2020. 395–399.

14. A mohácsi csata. Kódexillusztráció, részlet. Clemens Jäger: *Ehrenspiegel des Hauses Österreich*, 1555–1559
München, Bayerische Stadtbibliothek

RÖVIDÍTÉSEK

BÁRÁNY 2013

BÁRÁNY Attila: Adalékok Mohács emlékeztetéhez a Habsburgok államaiban: II. Lajos ábrázolásai a brüsszeli katedrálisban. In: *A magyar emlékezhelyek kutatásának elméleti és módszertani alapjai*. (Loci Memoriae Hungariae, II.) Szerk. S. VARGA Pál–SZÁRAZ Orsolya–TAKÁCS Miklós. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2013. 367–384.

Brodarics-emlékkönyv 2011

Brodarics-emlékkönyv: egy különleges pártváltás a mohácsi csata után, Brodarics István szerémi püspök búcsúlevele I. Ferdinánd királyhoz: 1527. március 18., Dévény. Összeáll. KASZA Péter–PÁLFFY Géza. Budapest, Magyar Országos Levéltár, 2011.

Bürgermacht & Bücherpracht 2011

Bürgermacht & Bücherpracht. Augsburger Ehren- und Familienbücher der Renaissance. Ausstellungskatalog. Hg. von Christoph EMMENDÖRFFER–Helmut ZÄH. Luzern, Quaternio Verlag, 2011.

Császár és király 2001

Császár és király. Történelmi utazás: Ausztria és Magyarország, 1526–1918. Kiállítási katalógus. Szerk. FAZEKAS István–UJVÁRY Gábor. Bécs, Collegium Hungaricum, 2001.

Das Weberhaus 615 Jahre 2004 = [Szerző nélkül]: *Das Weberhaus. 615 Jahre im Spiegel der Stadtgeschichte. Eine Hommage an eines der bedeutendsten Bauwerke der Stadt Augsburg*. Augsburg, [k. n.] 2004.

Dressed for Success 2020

Dressed for Success. Matthäus Schwarz. Ein Augsburger Modetagebuch des 16. Jahrhunderts. Ausstellungskatalog. Hg. von Christoph EMMENDÖRFFER–Christof TREPESCH. Augsburg–Dresden, Kunstsammlungen und Museen Augsburg–Sandstein, 2020.

ERDŐS 2014

ERDŐS Zoltán: II. Lajos ikonográfiája a 16. században. *Turul*, 87. 2014. 4. SZ. 121–148.

Frauen, Kunst und Macht 2018

Frauen, Kunst und Macht. Drei Frauen aus dem Hause Habsburg. Hg. von Sabine HAAG–Dagmar EICHBERGER–Annemarie Jordan GSCHWEND. Wien, Kunsthistorisches Museum, 2018.

GÖBEL 1718

[Johann Friedrich Göbel]: *Historische Erklärung derer Gemähde ausserhalb deß hiesigen Weber-Hauses, nebst beygefügter Nachricht von des Weber-Handwercks Alterthum und Nutzbarkeit*. Augspurg, Johann Friedrich Göbel, 1718.

GYÖNGYÖSSY–WINTER 2007

Márton GYÖNGYÖSSY–Heinz WINTER: *Münzen und Medaillen des Ungarischen Mittelalters 1000–1526*. Wien, Kunsthistorisches Museum, 2007.

GYULAI 2007

GYULAI Éva: *SUAEVORUM BELLICA VIRTUS* – Emblémák Buda visszafoglalásáról. Adalékok a sváb/bajor–magyar kapcsolatok históriájához. *Tanulmányok Budapest Múltjából*, 33. 2006–2007 (2007). 189–222.

Habsburg Mária 2005

Habsburg Mária, Mohács özvegye. A királyné és udvara 1521–1531. Kiállítási katalógus. Szerk. RÉTHELYI Orsolya et al. Budapest, Budapesti Történeti Múzeum, 2005.

HASCHER 1996

Doris HASCHER: *Fassadenmalerei in Augsburg vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*. (Schwäbische Geschichtsquellen und Forschungen, 16.) Augsburg, Wißner-Verlag, 1996.

IOVIUS 1575

Paulus IOVIUS: *Elogia virorum bellica virtute illustrium* [...]. Basilea, Pietro Perna, 1575.

KLINKERT 2019

Ulrich KLINKERT: Der heilige Ulrich, die Kaufbeurer Weber und das Tänzelfest. Ein Versuch über gelenkte Erinnerung. In: *Von Schilden und Dichtern, von Webern und Bildern. Vier Beiträge zur Geschichte Kaufbeurens im späten Mittelalter und in der frühen Neuzeit*. Hg. von Stefan DIETER. Thalhofen, Bauer-Verlag, 2019. 192–231.

KRÄMER 1980

Gode KRÄMER: Jörg Breu d. J. Freskenreste der Innenausmalung der Weberzunftstube. In: *Welt im Umbruch 1980*. 269–271. Kat. 221–227.

Krzysztof Szydłowiecki 2004

Krzysztof Szydłowiecki *kancellár naplója 1523-ból*. Szerk. ZOMBORI István. Budapest, METEM, 2004.

Kurze hocheigentliche 1658

Kurze hocheigentliche Beschreibung, Erklärung und Auslegung der Gemähl am Weberhaus alhier in Augspurg, an dreyen unterschiedlichen Orten (Bernhart Heupoldt), 1658. Kézirat. Stadtarchiv Augsburg, StadtAA/40002/Schriftdokumentation/3440 (régijelzete: AB I 13, 502).

LIEB 1937

Norbert LIEB: Die Amtsstube des Augsburger Weberhauses. *Alt-Augsburg*, 1. 1937. 2. SZ. 17–27.

Maximilian I. 2019

Maximilian I. 1459–1519. Kaiser. Ritter. Bürger zu Augsburg. Maximilian Museum. Hg. von Heidrun LANGE-KRACH. Augsburg, Schnell und Steiner, 2019.

MDXXI Weberhaus 1920 k.

MDXXI Weberhaus Augsburg [Das Weberhaus zu Augsburg]. Augsburg, k. n., [1920 k.].

MEINE-SCHAWÉ 1995

Monika MEINE-SCHAWÉ: Die Augsburger Weberstube im Bayerischen Nationalmuseum. *Münchner Jahrbuch der Bildenden Kunst*, 46. 1995. 25–80.

„Nekünk mégis Mohács kell...” 2016

„Nekünk mégis Mohács kell...” – II. Lajos király rejtélyes halála és különböző temetése. Szerk. FARKAS Gábor Farkas–SZEDELÉDI Zsolt–VARGA Bernadett. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont–Országos Széchényi Könyvtár, 2016.

NETZER 1980

Susanne NETZER: *Johann Matthias Kager. Stadtmaler von Augsburg (1575–1634)*. (Miscellanea Bavarica Monacensia, Dissertationen zur Bayerischen Landes- und Münchner Stadtgeschichte, 92.) München, Wölfle, 1980.

Örök Mohács 2020

Örök Mohács: Szövegek és értelmezések. Szerk. B. SZABÓ János–FARKAS Gábor Farkas. Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2020.

PAPP 2019

PAPP Júlia: Az 1526. évi mohácsi csata 16–17. századi képzőművészeti recepciója. In: *Több mint egy csata* 2019. 149–193.

PAPP 2021

PAPP Júlia: Adatok II. Lajos magyar király tévesen számon tartott, bizonytalan azonosítású és lappangó ábrázolásaihoz. *Ars Hungarica*, 47. 2021. 4. sz. 269–302.

PINGITZER 1760

[Maximilian Simon PINGITZER]: *Beschreibung Des vermög allerhöchsten Kayserl. allergnädigsten Privilegio [...] Samt einer historischer Beschreibung von dem durch Kayser Otto glorwürdigsten Angedenckens, und damaligen H. Bischof Ulrich An. Ch. 955.*

den 10. Aug. [...] wider die Hunnen auf dem Lech-Feld erhaltenen Sieg. Wie auch deren Gemälde an dem hiesigen Weber-Haus [...]. Augsburg, Maximilian Simon Pingitzer, 1760.

PRUMMER 2013

Markus PRUMMER: Zwischen Handwerkstradition und Geschichtsfiktion – Das Fassadenprogramm des Augsburger Weberzunftshauses. *Denkmalpflege Informationen*, 2013. Nr. 155. 26–28.

Schallaburg 1982

Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn, 1458–1541. (Schallaburg, 82.) Hg. von Gottfried STANGLER et al. Wien, Amt der Niederösterreichischen Landesregierung, 1982.

TÓTH 2019

TÓTH Gergely: Bűnbakképzés és propaganda. Az 1526. évi török hadjárat és a mohácsi csata az újkori történetírásban (1. rész: a 16. század történetírása). In: *Több mint egy csata* 2019. 75–148.

Több mint egy csata 2019

Több mint egy csata: Mohács. Az 1526. évi ütközet a magyar tudományos és kulturális emlékezetben. Szerk. FODOR Pál–VARGA Szabolcs. Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2019.

Történelem – kép 2000

Történelem – kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatáról. Kiállítási katalógus. Szerk. MIKÓ Árpád–SINKÓ Katalin. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 2000.

URBACH 2015

Susan URBACH: *Early Netherlandish Paintings. Old Masters' Gallery Catalogues*. Szépművészeti Múzeum Budapest, 2. London, Harvey Miller Publisher, 2015.

Velius 2020

Caspar Ursinus Velius: *Lajos király haláláról és Magyarország bukásáról*. Szerk. KASZA Péter. Budapest, Bölcsészettudományi Kutatóközpont–Országos Széchényi Könyvtár, 2020.

Welt im Umbruch 1980

Welt im Umbruch. Augsburg zwischen Renaissance und Barock, 1. Ausstellungskatalog. Hg. von Ferdinand ANDERS–Ebba KRULL. Augsburg, Augsburger Druck- und Verlagshaus, 1980.

Portrait of King Louis II of Hungary in the Weberhaus, Augsburg

During his lifetime, opinions on King Louis II were divided, but after he fell at the Battle of Mohács on 29 August 1526, at the age of twenty, the canonisation of the image of the young hero, who gave his life for his country, soon began, thanks mainly to the art patronage of his widow, Mary of Hungary (Mary of Austria). After the king's untimely death, rivalry for the throne ensued between the "national king" John I (Szapolyai) and Mary's brother Ferdinand I (Habsburg), whose claim was enshrined in a contract, so it was important to emphasise not only that Louis II belonged to the Habsburg family, but also how he had fought valiantly against the Ottomans. The fact that a sixteenth-century, half-length portrait of Louis II, hitherto unknown to Hungarian research, was painted on the wall of the room of the weavers' guild house, the so-called Weberhaus, in Augsburg, indicates that the king was held in esteem in numerous parts of Europe.

Following the proclamation of the constitution of guilds in 1368, the guilds played a decisive role in the life of Augsburg. In 1457 the guild of weavers commissioned Peter Kaltenhofer to paint the Weberstube (Weavers' Room) on the second floor of their three-storey stone building. When the guild house was converted in 1538, pillars were placed between the windows of the Weberstube, and its walls were decorated with frescos by Jörg Breu the Younger. There were half-length portraits on the pillars and between the windows, depicting Charles V, Holy Roman Emperor, rulers of the House of Habsburg, Louis II, and two city officials. Among the members of the House of Habsburg, Breu also painted portraits of the emperor's great-grandfather, Frederick III, his grandfather, Maximilian I, his father, Philip the Handsome, and his brother, Ferdinand I. Louis II was probably included among the portraits as the adoptive son of Maximilian

I and husband of his granddaughter, and as brother-in-law to Charles V and Ferdinand I. His presence among the portraits in Augsburg highlights how closely the ruler, descended from the Polish Jagiellonian dynasty, was integrated into the Habsburg family in the mid-sixteenth century.

Although ownership of the Weberhaus in Augsburg was taken over by the city in 1548, guild members continued to meet there to arrange their affairs until the dissolution of the guild in 1861. The building was sold in 1863, and over the following decades, it gradually deteriorated. In 1912, an architectural survey concluded that the Weberhaus could not be restored, so the decision was taken to demolish it. During demolition, the frescos made by Jörg Breu the Younger in 1538 were discovered on the second floor beneath the layer of wallpaper. The surviving fragments of the frescos were removed from the walls and placed in the city museum. The remains of Breu's portraits of the Habsburg rulers, measuring approximately 150 × 50 cm, can today be seen in the permanent exhibition at the Maximilian Museum in Augsburg. The portrait of Louis II, however, became fragmentary at the beginning of the twentieth century, with his face completely destroyed. We can still gain a relatively accurate picture of the painted decoration of the Weberstube, including the portrait of Louis II, from a series of watercolours made around 1860. The portrait of Louis II resembles that on the memorial medallions produced after his death, as well as that in the paintings and engravings based on the now-lost likeness of the king that was once part of the sixteenth-century collection of portraits belonging to the Italian bishop Paolo Giovio. Breu may have used one of these as the basis for his portrait of Louis II.

TÁRGYSZAVAK

II. Lajos, Habsburg Mária, Augsburg, Weberhaus, Ifjabb Jörg Breu

KEYWORDS

Louis II, Mary of Hungary, Augsburg, Weberhaus, Jörg Breu the Younger